

MUSIQIY PEDAGOGIKADA BADIY OBRAZNI TALQIN QILISH

Tashbaeva Dilbar Xadjievna

f.f.n docent

Namangan davlat universiteti, Musiqiy ta'lim kafedrası

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.8086891>

ARTICLE INFO

Received: 18th June 2023

Accepted: 26th June 2023

Online: 27th June 2023

KEY WORDS

Badiy obraz, musiqa, musiqiy vositalar, ohang, garmoniya, ritm, rejim, temp.

ABSTRACT

Badiy obraz - bu fikr va tuyg'u, ratsional va hissiy birlikdir. Hissiylik badiy obrazning tarixiy jihatdan erta va estetik jihatdan eng muhim asosiy tamoyilidir. Qadimgi hindlarning fikriga ko'ra, san'at odam o'zining haddan tashqari his-tuyg'ularini ushlab tura olmaganida tug'ilgan.

Musiqaning o'ziga xosligi shundaki, uning tili har qanday hodisaning paydo bo'lishining aniq tushunchalarini, sabab va oqibatlarini ifoda etmaydigan musiqiy obrazlar tilidir. Musiqa shunday his-tuyg'ularni, kechinmalarni beradi va uyg'otadi, ular ba'zan o'zlarining to'liq, batafsil ifodasini topa olmaydilar. Musiqa asarining asosiy mazmuni, uning vaqt o'tishi bilan ochiladigan asosiy g'oyasi, bu taraqqiyotning mohiyatini tushunish va tushuntirish mumkin. Ammo bu mazmun o'ziga xos musiqiy vositalar (ohang, garmoniya, ritm, rejim, temp va boshqalar) orqali ochib berilganligi sababli, uni tushunish uchun barcha ushbu vositalarning ekspressiv ma'nosi haqida tasavvurga ega bo'lish kerak. Shunday qilib, musiqa asarini tushunish uning asosiy g'oyasini, xarakterini, kayfiyatini, o'ziga xos musiqiy ifoda vositalari bilan etkazilganligini anglashni nazarda tutadi.

Sozanda-ijrochi muallif niyatiga yaqin bo'la oladi, gavdalanish vositalariga ega bo'lsa, go'yo o'z fikrini, his-tuyg'ularini, o'z fikrlarini ifoda etayotgandek, uni shunday temperament, ishonirish va osonlik bilan yetkazadi. Musiqachi boshqa birovning fantastikasiga "ishonishi" va uni chin dildan davolashi, boshqa birovning matniga o'zining pastki matnini kiritishi, o'zidan "o'tishi", o'z tasavvurini jonlantirishi va to'ldirishi kerak. Musiqa asari ustida ishlashning dastlabki bosqichi, asosan, u ijrochiga uning tashqarisida turgan ob'ekt sifatida qarama-qarshi turishi bilan tavsiflanadi. Bu ham "spektakl" emas, "o'yin". "O'ynash" va "ijro qilish" o'rtasida sifat jihatidan farq bor.

Tarjimon muallifning fikri va hissiyotiga singib ketishi, bastakor bilan ichki rozi bo'lishi kerak. Ijrochi o'z g'oyasini o'zlashtirish jarayonida o'z tasavvurida o'z obrazini yaratadi. O'z tasavvurida yaratgan hamma narsani "haqiqat uchun qabul qilish" va o'zi qilayotgan ishiga ehtiyoj sezib, o'yinchi o'z nomidan gapira boshlaydi, ijro etishni boshlaydi. O'zi ishonmagan narsaga boshqasini ishonirish mumkin emas. Pedagogning vazifasi o'quvchini san'atni

tushunish va o'zlashtirishga o'rgatishdan iborat. Ya'ni o'quvchini san'at olamiga tanishtirish, ijodkorligini uyg'otish, uni texnika vositalari bilan qurollantirish.[1.90]

Bu maqsadni talaba ishni o'zlashtirib, "tajriba apparati"ning ayrim tomonlarini rivojlantiruvchi maxsus mashqlar ustida ishlaganda amalga oshirish mumkin. O'qituvchi faqat o'yinni qanday o'ynashni ko'rsatish bilan band bo'lsa, o'quvchini ijodga yetaklamaydi. Musiqa asari ustida ishlashning o'zi maqsad bo'la olmaydi. Har bir topshirilgan vazifa talabaga qandaydir yangi sifatni egallashga yordam berishi kerak. Siz ijodkorlikni o'rgata olmaysiz, lekin qanday qilib ijodiy ishlashni o'rgatishingiz mumkin. O'qituvchi ijrochi ishining ushbu murakkab jarayoniga faol rahbarlik qilishi kerak.

Birovning obraziga ijodiy kirib borish jarayonida shaxsning intellektual va hissiy chegaralarini kengaytirish mumkin bo'ladi. Shu bilan bog'liq bo'lgan shaxsiyatning boyitishi va o'zgarishi tufayli begona - tasvir begona obraz bo'lishni to'xtatadi va ijrochi shaxsiy, individual noyoblikni muallifning g'oyalari, fikrlari va his-tuyg'ulari bilan uyg'unlashtira oladi.

Demak, badiiy obrazni anglash muammosi ijodiy ta'lim muammosi bilan chambarchas bog'liqdir. Ijodkorlikka olib boradigan tarbiya tizimi shunday o'qitish usullarini qo'llab-quvvatlaydi, ular yordamida o'quvchi nima uchun va nima uchun "qilish" kerakligini his qiladi va tushunadi. Ijodiy ta'lim individual yondashuvni talab qiladi. Har bir shaxs bir qator tug'ma va orttirilgan fazilatlarining o'ziga xos kombinatsiyasi bilan tavsiflanadi. Talabaning tabiiy xususiyatlaridan foydalanib, o'qituvchi badiiy shaxsga ta'sir qilishi va rivojlanishi mumkin. [2,65-66]

Ijodiy tarbiya bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish istagi va qobiliyatini tarbiyalashni o'z ichiga oladi. O'quvchi o'z san'ati asoslarini o'zining faol sa'y-harakatlari bilangina egallashi mumkin. O'quvchiga hamma narsani ochiq shaklda taqdim etgan o'qituvchi talabani izlanishga o'rgatmaydi, ijodiy izlanuvchanlikni tarbiyalamaydi.

Ijodiy ta'lim tushuncha va texnika o'rtasidagi munosabatni tushunishni nazarda tutadi. Busonining: "Rassomning ixtiyorida qancha ko'p mablag' bo'lsa, unga arizalar ham shunchalik ko'p bo'ladi", degan so'zlari aynan shu g'oyaning ifodasidir. Ijodiy ta'lim pedagog faoliyatining ko'lamini va ko'lamini kengaytiradi. O'qituvchi shaxsiga, uning bilim va malakasiga katta talablar qo'yiladi. O'qituvchi nafaqat san'at asoslarini o'rgatadi, balki "aqliy apparat" sifatida o'quvchining badiiy va axloqiy etakchisiga aylanadi. O'qituvchi o'z shogirdini tinglash va eshitish, qarash va ko'rish, kuzatish va tanlash, kuzatilgan hodisalarning ma'nosini tushunish va o'zida idrok etilgan his-tuyg'ularni qayta ishlashga o'rgatishi kerak.

Ijrochi-fortepianochini tashkil etuvchi o'qituvchi oldida bir-biridan ajralmas to'rtta vazifa bor.

Birinchidan, u o'quvchiga singdirishi kerak umumiy madaniyat, kuzatishni rivojlantirish, ongini, axloqni tarbiyalash. Ya'ni, bu vazifa shaxsni shakllantirish ("Tushunaman", "Bilaman", "Men his qilaman", "Tushunaman" va "Men qadrlayman").

Ikkinchidan, o'qituvchi o'quvchini musiqa olamiga kiritishi, unga uning estetik va kognitiv qiymatini ochib berishi, musiqa madaniyatini singdirishi, qulog'ini tarbiyalashi kerak. Bu musiqachini shakllantirish vazifasi ("eshitish", "his qilish", "tushunish").

Uchinchidan, o'qituvchi pianistik mahoratini tarbiyalashga rahbarlik qilishi, o'z cholg'usi orqali gapirish qobiliyatini o'rgatishi kerak. Boshqacha qilib aytganda - fortepianochini shakllantirish ("Men qila olaman", "Men mujassamlashtira olaman").

To'rtinchidan, o'qituvchi o'ziga xos ijro fazilatlarini tarbiyalashi kerak: musiqa bilan singdirilgan "olov" qobiliyati, musiqani gavdalandirish, tinglovchilar bilan o'rganish va tinglovchiga ta'sir o'tkazish irodasi. Bularning barchasini ijrochining shakllanishi deb atashingiz mumkin ("Men yonaman", "Men gavdalandirmoqchiman", "Men boshqalarga etkazishni va boshqalarga ta'sir qilishni xohlayman").[3,132]

Estetikada badiiy obraz deganda bir hodisani ikkinchi hodisa orqali ochib beruvchi allegorik, metaforik fikr tushuniladi. Rassom go'yo hodisalarni bir-biriga qarama-qarshi turtib, hayotni yangi nur bilan yorituvchi uchqunlarni uradi. Qadimgi hind san'atida, Anandavardhana (IXc) fikricha, obrazli tafakkur uchta asosiy elementga ega bo'lgan: she'riy figura, ma'no, kayfiyat. Majoziy tafakkurning bu elementlari badiiy konjugatsiya, turli hodisalarning yonma-yon qo'yish qonuniyatlari asosida qurilgan. Chunonchi, qadimgi hind shoiri yigitni egallagan tuyg'uni to'g'ridan-to'g'ri nomlamay, qiz atrofida uchayotgan ari bilan o'pishishni orzu qilgan oshiqni mahorat bilan yonma-yon qo'yib, ishq kayfiyatini o'quvchiga yetkazadi.

Eng qadimiy asarlarda badiiy tafakkurning metaforik tabiati ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi. Badiiy fikr bog'laydi haqiqiy hodisalar, misli ko'rilmagan jonzotni yaratish, injiq, uning avlodlari elementlarini birlashtirgan. Qadimgi Misr Sfenksi sher yoki chepovek emas, balki sher orqali ifodalangan odam va sher orqali inson orqali tushuniladi. Inson va hayvonlar podshosining g'aroyib uyg'unligi orqali inson tabiatni ham, o'zini ham o'rganadi. Mantiqiy fikrlash hodisalarning ierarxiyasini, bo'ysunishini o'rnatadi. Tasvirda o'z-o'zidan qimmatli narsalar birin-ketin ochiladi. Badiiy tafakkur dunyo ob'ektlariga tashqaridan yuklanmaydi, balki ularni taqqoslashdan, o'zaro ta'siridan organik ravishda kelib chiqadi. [4,78]

Badiiy tasvirning tuzilishi har doim ham sfenksdagi kabi aniq emas. Biroq, san'atdagi murakkabroq holatlarda ham hodisalar porlaydi va bir-biri orqali o'zini namoyon qiladi. Masalan, "Urush va tinchlik" romanida Andrey Bolkonskiyning Natashaga bo'lgan muhabbati, otasi bilan bo'lgan munosabati, Austerlits osmoni va minglab narsalar orqali ochib beriladi. Rassom assotsiativ fikrlaydi. Uning uchun bulut, Chexovning Trigorinida bo'lgani kabi, fortepianoga o'xshab ko'rinadi", u qizning taqdirini qush taqdiri orqali ochib beradi. Qaysidir ma'noda obraz paradoksal va, go'yoki, absurd formula asosida qurilgan. : " Bog'da oqsoqol bor, Kievda esa amaki bor ". Tasvirda bir-biridan uzoqda bo'lgan hodisalarning" konjugatsiyasi "orqali noma'lum tomonlar va haqiqat munosabatlari ochib beriladi. ichki qonunlar, o'z-o'zidan harakatlanish kuchiga ega. Rassom tasvirning o'z-o'zidan harakatlanishining barcha boshlang'ich parametrlarini o'rnatadi, lekin ularni berib, u badiiy haqiqatni buzmasdan hech narsani o'zgartira olmaydi. Asar zamirida yotgan hayotiy material oldinga siljiydi va rassom ba'zan o'zi intilayotgani umuman bo'lmagan xulosaga keladi.

Majoziy tafakkur polisemantik bo'lib, hayotning o'zi kabi o'z mazmuni va mazmuniga boy va chuqurdir. Tasvirning noaniqligining jihatlaridan biri bu past bahodir. E. Xeminguey san'at asarini aysberg bilan solishtirdi: yo'q katta qism u ko'rinadi va asosiy narsa suv ostida yashiringan. Bu o'quvchini faol qiladi, asarni idrok etish jarayoni birgalikda ishlash, o'ylash, tasvirga chizish kabi bo'ladi. Idrok etuvchi fikrlash uchun dastlabki impulsni oladi, unga hissiy holat va olingan ma'lumotlarni qayta ishlash dasturi beriladi, lekin u iroda erkinligini ham, ijodiy tasavvur qilish imkoniyatini ham saqlab qoladi. Idrok etuvchi fikrni rag'batlantiradigan tasvirning noadekvatligi fenita bo'lmagan (tugatishning yo'qligi, to'liqlik) tamoyilida alohida kuch bilan namoyon bo'ladi.[5,124]

Tasvir ko'p qirrali, unda ma'no tubsizligi bor, asrlar osha o'zini namoyon qiladi. Har bir davr klassik obrazning yangi qirralari va qirralarini topadi, evuga o'ziga xos talqin beradi. X1Xv da. Gamlet XX asrda aks ettiruvchi intellektual ("Gamletizm") sifatida qaralgan. - jangchi sifatida. Gyote "Faust" g'oyasini formulada ifodalay olmasligiga ishondi. Buni ochib berish uchun bu asarni yana yozish kerak edi. Tasvir - bu fikrlarning butun tizimi. Tasvir hayotning murakkabligi, estetik boyligi va ko'p qirraliligiga mos keladi. Agar badiiy obraz mantiq tiliga to'liq tarjima qilinsa, fan san'atning o'rnini bosa olardi. Agar u mantiq tiliga mutlaqo o'girilib bo'lmaydigan bo'lsa, na adabiyotshunoslik, na san'atshunoslik, na san'atshunoslik mavjud bo'lar edi. Tasvirni mantiq tiliga tarjima qilib bo'lmaydi, chunki tahlil "o'ta aqliy qoldiq" qoldiradi, biz esa tarjima qilamiz – chunki asar mohiyatiga borgan sari chuqurroq kirib borgan sari uning ma'nosini yanada to'liqroq, har tomonlama ochib berish mumkin. Tanqidiy tahlil - bu tasvirning cheksiz ma'nosini cheksiz chuqurlashtirish jarayoni.

Badiiy obraz - bu bir qator hodisalar uchun zarur bo'lgan konkret-sezuvchi shaklda ochib beradigan individuallashtirilgan umumlashma. Tafakkurdagi universal va individual dialektika ularning reallikka dialektik kirib borishiga mos keladi. San'atda bu birlik o'zining universalligida emas, balki o'ziga xosligida namoyon bo'ladi: umumiylik shaxsda va shaxs orqali namoyon bo'ladi. "Buyuk shoir, - deb yozgan edi Belinskiy, - o'zi haqida, "men" haqida gapirganda, general haqida - insoniyat haqida gapiradi, chunki uning tabiatida insoniyat yashaydigan hamma narsa yotadi va shuning uchun uning qayg'usida hamma o'zinikini tan oladi va - Unda nafaqat shoir, balki inson, uning insoniyatdagi ukasi ham bor".[6,90]

Rassom tasvirlarda o'ylaydi, ularning tabiati aniq shahvoniydir. Bu san'at tasvirlarini hayotning o'ziga xos shakllari bilan bog'laydi, garchi bu munosabatni tom ma'noda qabul qilish mumkin emas. Badiiy so'z kabi shakllar, musiqiy ovoz yoki arxitektura ansambli, hayotning o'zida yo'q va bo'lishi ham mumkin emas.

References:

1. Sharipova A. "Координаты исполнительского стиля в фортепианной музыке Узбекистана" (80-е - 90-е годы). - Tashkent, 1999.
2. Srebkov S. "Художественные принципы музыкальных стилей" - М.: Мuzika, 1973;
3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar (ta'lim muassasalari pedagog-o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar). -T.: —Iste'dod|| jamg'armasi, 2008. – 180 b
4. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.– T.: Moliya, 2003. – 192 b.
5. Vasil'eva A. Организационные принципы работы детского хора // Вопросы методики преподавания музыкальных дисциплин -Т., 1991
6. Karimova D.A.Musiqiy pedagogik mahorat asoslari -T.Moliya iqtisod 2008.